

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Янкула Олексія Миколайовича
«Харьковский календарь» (1869–1917 pp.) як історичне та історіографічне
джерело», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 032 «історія та археологія»

Актуальність обраної теми

Характерною ознакою розвитку сучасної української історичної науки є досить значне розширення тематичного та часового діапазону досліджень, залучення до наукового обігу архівних документів та інших джерел, поверненням із небуття незаслужено забутих імен видатних представників української інтелектуальної еліти. Особлива увага приділяється дослідженню процесів становлення та розвитку окремих напрямів соціокультурного поступу в Україні другої половини XIX – початку XX ст. Якраз тоді спостерігалось створення та розгортання діяльності громадських товариств, поява нових книг та часописів, у тому числі й інформаційно-статистичних періодичних видань. Ці прогресивні зміни відбувалися, попри політику обмежень і заборон у розвитку української мови та культури з боку влади Російської імперії. Це стосується також і Слобідської України. Однак, в історії України ця досить важлива тема не отримала до сих пір належного наукового розкриття.

Отже, дисертаційна праця О.М. Янкула є на часі, бо присвячена актуальній темі – комплексному аналізу статистико-інформаційних збірників «Харківський календар», «Пам'ятна книга Харківської губернії» та «Харківський збірник», що сприятиме дослідженню історії Слобідської України другої половини XIX – початку XX ст.

Ступінь обґрунтування наукових узагальнень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації

Дисертація О.М. Янкула побудована за проблемно-хронологічним принципом і має внутрішню логіку викладу матеріалу. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів (восьми підрозділів), висновку, списку

використаних джерел та літератури (362 позиції), а також 12 додатків. Загальний обсяг дисертації – 253 сторінки, основний текст – 158 сторінок.

У вступі дисертантом досить слушно викладено актуальність теми [С. 28–29], чітко визначено об'єкт та предмет дослідження, а також показано хронологічні та територіальні межі [С. 30]. Виходячи з предмету дослідження, окреслено мету дисертаційної праці, яка полягає в тому, що «на основі всебічного дослідження «Харьковского календаря», його додатку – «Харьковского сборника» та характеристики видань, які їм передували, з'ясувати основні риси, направленість, структуру та її трансформації, цінність даних публікацій, їх інформаційний потенціал для історичного наукового пошуку, а також показати місце збірників серед інших подібних місцевих періодичних видань» [С. 30]. Відповідно до мети, актуалізовано 7 науково-дослідницьких завдань [С. 30–31]. Ґрунтовно також розкрито методологічну базу дослідження [С. 31–36], однак дещо звужено визначено наукову новизну та практичне значення (практичну цінність) дисертаційної роботи [С. 36].

Варто підкреслити, що кожен із трьох розділів дисертації О.М. Янкула відповідно до науково-дослідницьких завдань розкриває важливі аспекти обраної теми і є змістовно наповненим. Усі розділи дисертації органічно між собою взаємопов'язані та мають внутрішню логіку викладу матеріалу. Всі розділи дисертаційної роботи мають аргументовані висновки.

Узагальнення та висновки, викладені безпосередньо в тексті дисертації цілком аргументовані, що свідчить про належний рівень наукової компетенції та професійної кваліфікації молодого дослідника. Самостійне наукове значення мають авторські додатки, які мають важливе інформаційне наповнення, насамперед додатки № 2, 3, 4, 8, 9 [С. 235–237, 244–250].

Загальні висновки дисертації О.М. Янкула виважені, розгорнуті та обґрунтовані [С. 179–186]. У цілому, у висновках повністю розкрито результати дисертаційного дослідження та окреслено авторське розуміння сутності заявленої теми: «Харьковский календарь» (1869–1917 рр.) як

історичне та історіографічне джерело», що свідчить про ефективність плідної співпраці дисертанта з науковим керівником – проф. С.М. Куделком.

Досить слушними є рекомендації, сформульовані дисертантом, щодо створення подібних досліджень, пов'язаних з пам'ятними книжками і календарями інших губерній на території України, що дасть можливість створити цілісну «картину» цих ґрунтовних статистико-інформаційних збірників, а також виявити територіальні відмінності..

Наукова новизна дисертаційної роботи

Наукова новизна дисертації О.М. Янкула полягає насамперед у тому, що узагальнивши досягнення попередників та опираючись на достатньо репрезентативну джерельну базу, автор здійснив фаховий історичний аналіз інформаційно-статистичних збірників: «Пам'ятної книги Харківської губернії», «Харківського календаря» та «Харківського збірника» – унікальних видань другої половини ХІХ – початку ХХ ст.; переконливо доведено належність «Пам'ятної книги Харківської губернії», «Харківського календаря» та «Харківського збірника» до окремого виду періодичних видань, які автор визначив як «статистико-інформаційні збірники»; запропоновано авторську періодизацію видання інформаційно-статистичних збірників, зокрема виокремлено 3 періоди: становлення (1862 – до 1880-х рр.), «розквіт» (1880-ті рр. – до 1900-х рр.); сталий розвиток і поступовий занепад (після 1900 р. до 1917 р.); встановлено, що тематична композиція протягом всього часу існування цих видань постійно змінювалася, хоча існували так звані «традиційні» рубрики; розподілено за змістом: на «статті з історії та сучасності Харкова та губернії, статті з астрономії та природних явищ, статті природознавчого і геолого-географічного характеру, статті з медицини, статті сільськогосподарського спрямування, статті з торгівлі»; вказано на те, що «здебільшого такі матеріали мали скоріш науково-популярний, просвітницький характер»; акцентовано увагу на тому, що більшість публікацій на історичну тематику належить вихідцям з історико-філологічного факультету Харківського університету; підкреслено, що окрім

статей, у виданнях містилися ще й додатки, які розподілялися на два види: «актуальні додатки» (мапи залізничних шляхів, настінні календарі тощо) та «історичні додатки» (історичні плани й мапи); визначено, що спостерігалися зміни «у співвідношенні загальноімперської та світової інформації до місцевої», що знайшло відображення у додатках № 2 та № 3; підкреслено історичну цінність статистичних матеріалів щодо населення, які публікував Харківський губернський статистичний комітет на основі проведення щорічного так званого «одноденного перепису». До того ж, до наукового обігу вперше запроваджено значну частину архівних документів, що позитивно вплинуло на більш повне розкриття заявленої теми.

Достовірність отриманих результатів

Достовірність особисто отриманих наукових результатів підтверджена опрацюванням та узагальненням достатньої кількості наукової літератури та джерел, зокрема і архівних, а також цілком достатнім рівнем апробації: участь у 17-ти наукових конференціях в Україні та за кордоном, а також 18 одноосібних наукових праць. Основу джерельної бази дисертаційного дослідження складають архівні документи, значну частину з яких запроваджено до наукового обігу вперше. Найважливішою складовою джерельної бази дисертації стали безпосередньо 68 томів «Пам'ятної книги Харківської губернії», «Харківського календаря» та «Харківського збірника».

Проведення дисертантом кваліфікованого аналізу доробку попередників, залучення опублікованих та архівних матеріалів сприяло фаховому розкриттю заявленої теми. Дисертаційне дослідження О.М. Янкула виконане згідно з планами науково-дослідних робіт кафедри історіографії, джерелознавства та археології ХНУ імені В. Н. Каразіна: «Проблеми історіографії та інтелектуальної історії Східної Європи нового та новітнього часу» (державний реєстраційний номер 0112U004748) і «Проблеми історичного краєзнавства та пам'яткознавства (на матеріалах Слобожанщини)» (державний реєстраційний номер 0112U004969).

Значущість отриманих результатів та практичне використання

Значущість дисертаційної праці О.М. Янкула полягає насамперед у тому, що в результаті проведення дослідження ним переконливо доведено, що «Пам'ятна книга Харківської губернії», «Харківський календар» та «Харківський збірник» як інформаційно-статистичні видання «є важливим (а почасти й унікальним), в цілому достовірним джерелом з вивчення історії міста Харкова та Харківської губернії, оскільки на його сторінках розміщувалися різноманітні дані, які дозволяють ширше уявити динамічний розвиток регіону в другій половині XIX – на початку XX ст., дослідити модернізаційні процеси, а також знайти безліч конкретних фактів стосовно окремих закладів, організацій, підприємств і осіб» [С. 186].

Визначальною ознакою дисертаційної роботи О.М. Янкула стало «олюднення» ним історії Слобідської України, тобто вміле використання антропологічного підходу, що забезпечило окреслення людиноцентричного зрізу проблеми. На сторінках дисертації представлено десятки імен громадських діячів, науковців, творчої інтелігенції другої половини XIX – початку XX ст., тобто повернення із небуття незаслужено забутих імен видатних представників Слобідської України. До того ж, актуалізація їхнього доробку у дисертації О.М. Янкула сприятиме розгортанню нових наукових досліджень, у тому числі й дисертаційних, присвячених персоніфікації інтелектуального простору Слобожанщини зазначеного періоду, який поки що не знайшов належного відображення в українській історичній науці.

Дисертаційна робота О.М. Янкула має важливе практичне значення, насамперед у тому, що матеріали дослідження можуть бути використані в підготовці узагальнювальних праць, довідкових та енциклопедичних видань, навчальних посібників з історії Слобідської України та міста Харкова, у розробці за цією тематикою спецкурсів. Крім того, не менш важливим є використання результатів наукового пошуку дисертанта в історичному краєзнавстві, а також у популяризації результатів дослідження у засобах масової інформації.

Повнота викладу результатів дисертаційного дослідження в опублікованих працях та академічна доброчесність

Результати наукового пошуку: матеріали, узагальнення, висновки дисертації О.М. Янкула належним чином відображені у 18-ти одноосібних наукових працях, у тому числі 3 статті у фахових періодичних виданнях України, 10 тез доповідей на міжнародних і регіональних конференціях, 3 статті у збірниках матеріалів конференцій, що проходили в Республіці Білорусь, 1 стаття в Чеській Республіці (журнал «Європейський філософський та історичний дискурс»), 1 стаття в збірнику за матеріалами доповідей на міжнародній науково-практичній конференції молодих вчених «Пам'яткоохоронні традиції Слобожанщини». У публікаціях дисертанта за темою дослідження повністю розкрито результати його наукового пошуку.

Дисертаційна праця О.М. Янкула «Харьковский календарь» (1869–1917 рр.) як історичне та історіографічне джерело» характеризується відсутністю порушення академічної доброчесності.

Зауваження щодо дисертаційної роботи

Водночас, необхідно вказати і на зауваження щодо дисертації О.М. Янкула, що мають переважно дискусійний характер:

– дисертант запропонував своє авторське визначення належності «Пам'ятної книги Харківської губернії», «Харківського календаря» та «Харківського збірника» до окремого виду періодичних видань – «статистико-інформаційних збірників». Додатковою аргументацією для цього є те, що ці видання формувалися за участі Харківського губернського статистичного комітету. Однак, враховуючи насамперед інформаційне наповнення видань, в меншій мірі присутність статистичних даних, можливо визначити цю групу періодики як «інформаційно-статистичні збірники»;

– можливо варто було б подавати назви видань «Пам'ятної книжки Харківської губернії», «Харківського календаря» та «Харківського збірника» українською мовою;

- дисертанту необхідно було б надати більш широкий виклад наукової новизни дослідження, яка є дійсно значною;
- більшого розкриття потребує також і практичне значення результатів дисертаційного дослідження, яке має важливу практичну цінність;
- дисертант досить ґрунтовно розкрив тематичне наповнення видань, однак не вказав на вплив імперської цензури, особливо після Валуєвського циркуляру та Емського указу, щодо публікації матеріалів з української історії та етнографії;
- автор у додатках надав переписний лист «одноденного перепису населення», однак не узагальнив результати діяльності Харківського губернського статистичного комітету щодо публікації підсумків цих переписів стосовно динаміки чисельності населення міста Харкова та Харківської губернії;
- дисертація написана літературною українською науковою мовою, але зустрічаються окремі друкарські огріхи.

Однак, вказані зауваження не впливають на загальну високу оцінку дисертаційної роботи О.М. Янкула, не знижують наукову новизну, не заперечують значущість та практичне значення його наукового доробку. Ця дисертаційна праця є важливим внеском у розвиток історичної науки у сучасній Україні, насамперед у дослідження історії Слобожанщини.

Висновок

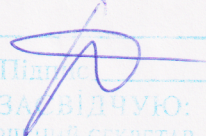
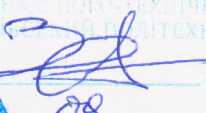
Таким чином, дисертація Олексія Миколайовича Янкула «Харьковский календарь» (1869–1917 рр.) як історичне та історіографічне джерело» виконана на належному рівні, є завершеною, оригінальною та самостійною науковою працею, в якій отримано нові результати у галузі історії України. Ця дисертаційна праця відповідає вимогам Наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 року (зареєстрованого у Міністерстві юстиції України від 03 лютого 2017 року за № 155/30023) та пп. 9-18 «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії» (затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06

березня 2019 року № 167), а її автор заслуговує присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 03 – Гуманітарні науки зі спеціальності 032 – Історія та археологія.

Офіційний опонент:

доктор історичних наук, професор
завідувач кафедри українознавства,
культурології та історії науки
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»

Підпис: В.М. Скляр
ЗАВІДУЮ:
ВІСНИЙ СЕКРЕТАР
НАЦІОНАЛЬНОГО ТЕХНІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
«ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ»
 Заковоротний О.Ю.
20 4 р.